

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΣΤΗΝ ΤΡΕΜΕΤΟΥΣΙΑ

**Ύπό τοῦ Ἡγουμένου τῆς Μονῆς Χρυσorroϊατίσης
κ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ,
Πρώην Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου.**

Τό Κέντρο Συντήρησης Εικόνων καί Χειρογράφων ιδρύθη τήν 1η Φεβρουαρίου τοῦ 1972 καί λειτουργοῦσε στή Μονή τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, κοντά στήν Τρεμετουσιά. Σύμφωνα μέ τό Ἰδρυτικό ῚΕγγραφο σκοπός τοῦ Κέντρου ἦταν ἡ κατά τρόπον ἐπιστημονική συντήρηση καί διαφύλαξη τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καί καλλιτεχνικοῦ θησαυροῦ τῆς Ἐκκλησίας καί ἡ προβολή τούτου τόσο στήν Κύπρον, ὅσον καί στό ἐξωτερικό. Τό Κέντρο τοῦτο, μετά ἀπό λειτουργία τριῶν περίπου ἐτῶν, μέ ἓνα ἀξιόλογο πολιτιστικό ἔργο, ἀπό τῆς 14ης Αὐγούστου τοῦ 1974 βρίσκεται κάτω ἀπό τήν μπότα τοῦ Τούρκου κατακτητῆ. Καί ἡ Μονή ἀπό πολιτιστικό Κέντρο ἔχει μετατραπεί σέ στρατῶνα, στόν ὁποῖο διαμένει ὁ στρατιωτικός διοικητής τῆς περιοχῆς.

Πῶς, ὅμως, ξεκίνησε ἡ ιδέα γιά τή δημιουργία αὐτοῦ τοῦ Κέντρου; Ὁ μέγας ὁραματιστής τῆς φύλαξης, συντήρησης καί προβολῆς τοῦ πολιτιστικοῦ θησαυροῦ τῆς Ἐκκλησίας μας Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος ὁ Γ', λίγα χρόνια πρίν τήν ἵδρυση τοῦ Κέντρου, ἀνέθεσε στούς κ.κ. Πάτροκλο Σταύρου, Ὑφυπουργόν τότε παρά τῷ Προέδρῳ, καί Ἀθανάσιο Παπαγεωργίου, ῚΕφορον τότε Ἀρχαιοτήτων, τήν ἐπισήμανση, παραλαβή καί συγκέντρωση στήν Ἱεράν Ἀρχιεπισκοπή ὅλων τῶν ἀρχαίων εἰκόνων, πού βρίσκόντουσαν μέχρι τότε σέ ναούς καί σέ μονές, πάνω σέ παγκύ-

πρια κλίμακα. Γιά τήν συντήρηση τῶν εἰκόνων αὐτῶν ἐκλήθη ἀπό τήν Ἀθήνα ὁ εἰδικός συντηρητής εἰκόνων Φώτης Ζαχαρίου. Ὁ Φώτης Ζαχαρίου μέ τό συνεργεῖο του παρέμεινε στήν Κύπρο γιά μερικές ἐβδομάδες, ὅλες δέ οἱ συντηρηθεῖσες εἰκόνες ἀποτέλεσαν τήν συλλογή τῶν Βυζαντινῶν Εἰκόνων, πού γιά πρώτη φορά θά ἔφευγαν ἀπό τήν Κύπρο γιά ῥΕκθεση στήν Εὐρώπη.

Παράλληλα μέ τήν συγκέντρωση καί συντήρηση τῶν εἰκόνων, ὁ τότε Διευθυντής τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν κ. Θεόδωρος Παπαδόπουλλος, μέ ἐντολή καί πάλιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου τοῦ Γ', παρέλαβε ἀπό τήν Βιβλιοθήκη τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς καί ἔστειλε στό Ἰνστιτοῦτο Παθολογίας τοῦ Βιβλίου «Ἀλφόνσο Γκάλλο» ἓνα μεμβρανῶο χειρόγραφο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς γιά συντήρηση. Ὅταν ὁ Μακαριώτατος εἶδε τά ἔργα αὐτά συντηρημένα ἐνθουσιάστηκε καί ἐξέφρασε τήν ἐπιθυμία νά στείλει στή Ρώμη ἓνα κληρικό θεολόγο γιά νά εἰδικευθεῖ στά θέματα αὐτά.

Περί τά τέλη τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1967, σέ μιά ἐπίσκεψή του στήν Πάφο, ὁ Μακαριώτατος ζήτησε νά δεῖ καί τούς ἐκκλησιαστικούς θησαυρούς τῆς Μητροπόλεως Πάφου, οἱ ὅποιοι κατά τήν περίοδο ἐκείνη ἦταν ὑπό τήν ἐπίβλεψη καί προστασία μου. Παρόντες στήν ἐπίσκεψη, ἐκτός τοῦ Μακαριωτάτου καί τοῦ Μητροπολίτου Πάφου Γενναδίου, ἦταν καί ὁ κ. Θεόδωρος Παπαδόπουλλος καί ὁ μ. Ἰωάννης Τσικνόπουλλος, ἱστορικός - ἐρευνητής. Ὅταν ὁ Μακαριώτατος εἶδε τήν ἄθλια κατάσταση τῶν ἐκθεμάτων καί τίς ἀπαράδεκτες συνθῆκες διαφύλαξης καί συντήρησής τους, ἐπανελάβε καί πάλιν τήν ἐπιθυμία του νά στείλει στή Ρώμη ἓνα κληρικό θεολόγο γιά νά εἰδικευθεῖ. Τότε ὅλοι οἱ παρευρισκόμενοι στή συνάντηση εἶπαν: «ῚΕχουμε τόν ἄνθρωπο καί ζητοῦμε ἄνθρωπο;», ἐννοώντας ἐμένα. Ὁ Μακαριώτατος ἔδωσε ἐντολή νά ἐξασφαλισθοῦν οἱ θέσεις στίς διάφορες σχολές καί εἶπε στό Μητροπολίτη ὅτι ἦταν ἔτοιμος νά μᾶς δεχθεῖ ἓνα πρῶνὸ στό Προεδρικό γιά τό ὀριστικό κλείσιμο τοῦ πιό πάνω θέματος.

Πράγματι μιά Δευτέρα πρωΐ, ἀρχές τοῦ Σεπτέμβρη, πῆγα μέ

τόν Μητροπολίτη Πάφου στο Προεδρικό, όπου είχαμε συνάντηση με τον Μακαριώτατο. Ο Μακαριώτατος μεταξύ των άλλων με ρώτησε αν μου άρεσε ή εργασία αυτή και αν είχα τον απαιτούμενο ζήλο. Εγώ του απάντησα, ότι και ζήλο έχω και ότι μ' αρέσει ή εργασία αυτή. Απευθυνόμενος τότε στο Μητροπολίτη Πάφου του είπε: «Άγιε Πάφου, έγγυάσαι ότι ο διάκος σου θα πάει στη Ρώμη και θα επιστρέψει να εργασθεί για την Έκκλησία της Κύπρου;» Ο Μητροπολίτης απάντησε: «Τόν έγγυομαι, Μακαριώτατε». Ο Μακαριώτατος, απευθυνόμενος μετά σ' έμένα, μου είπε: «Από τη στιγμή αυτή έχεις την ύποτροφία». Τόν ευχαρίστησα και τον αποχαιρέτησα με τις ευχές του για κάθε επιτυχία.

Έν τω μεταξύ θετικές ήσαν και οι απαντήσεις του Ίνστιτούτου Παθολογίας του Βιβλίου «Άλφόνσο Γκάλλο» για εκπαίδευση στά χειρόγραφα και στά παλιά έντυπα κείμενα και του «Κεντρικού Ίνστιτούτου Συντήρησης» για εκπαίδευση στίς εικόνες και στους πίνακες. Θετική ήταν, επίσης, και ή απάντηση της Σχολής της Βιβλιοθηκονομίας, που λειτουργεί στη Βιβλιοθήκη του Βατικανού.

Στήν Κύπρο επέστρεψα, μετά από σπουδές τεσσάρων ετών, τό καλοκαίρι του 1971. Στήν πρώτη συνάντηση που είχα με τον Μακαριώτατο του παρουσίασα και την πρώτη εικόνα που συντήρησα μετά την άφιξή μου στήν Κύπρο και είναι «Η εις ἄδου κάθοδος του Κυρίου», ή όποία ανήκει στη συλλογή του Βυζαντινού Μουσείου της Πάφου. Τό θέμα της συνάντησης ήταν ή δημιουργία Ειδικού Κέντρου Συντήρησης Εικόνων και Χειρογράφων. Όσον άφορᾶ στον τόπο, έγω είσηγήθηκα από την αρχή τουτο να λειτουργήσει σε μία ιστορική Μονή της Κύπρου. Κι ενώ γνώριζα τίς δυσκολίες μετακίνησης των καλογρεών από τό Μοναστήρι του άγίου Έρακλειδίου, στο Πολιτικό, έγω είσηγήθηκα σάν πρώτη επιλογή τό έν λόγω Μοναστήρι. Ο Μακαριώτατος μου απάντησε, ότι ήταν δύσκολη ή μετακίνητη των καλογρεών και μου αντιπρότεινε να κτίσει για τό σκοπό αυτό ειδικό συγκρότημα εκτός της Μονής του Άποστόλου Βαρνάβα. Κι εκεί που συζητούσαμε για να καταλήξουμε κάπου, ό μακαριστός μου είσηγήθηκε τη Μο-

νή του αγίου Σπυρίδωνος, κοντά στην Τρεμετουσιά. Μοῦ εἶπε, ὅτι εἶναι ὠραία Μονή καί ὅτι ἤθελε νά τήν ἀξιοποιήσει γιά χάρη τοῦ μεγάλου αγίου. Σέ συνδυασμό, μοῦ εἶπε, τοῦ ὀνόματος τοῦ μεγάλου αγίου καί τῆς τέχνης σου, πιστεύω, ὅτι θά ξαναζωντανέψει ὁ ἱερός αὐτός χώρος.

Τήν ἐπομένη κι ὅλας ἐπισκέφθηκα τόν ἱερό αὐτό χώρο. Προσκύνησα τόν τάφο τοῦ αγίου Σπυρίδωνος καί μετά εἶδα ὅλα τά κελιά τῆς Μονῆς. Ἐπιστρέφοντας πίσω ἐτοίμασα τό πρόγραμμά μου καί στήν πρώτη συνάντησή μου μέ τόν Μακαριώτατο, ἀφοῦ τοῦ ἀνέφερα, ὅτι ἡ πρότασή του μέ βρίσκει σύμφωνο, τοῦ ἀνέπτυξα σέ γενικές γραμμές τό πρόγραμμά μου. Ἔδωσε ἐντολή νά παραγγελθοῦν ὅλα τά μηχανήματα, τά ἐργαλεῖα, τά ἔπιπλα, ὁ ἱαπωνικός χάρτης καί ὅτι ἄλλο ἦταν ἀπαραίτητο γιά τήν εὐρυθμὴ λειτουργία τοῦ Κέντρου. Παράλληλα μοῦ εἶπε νά ἐπιλέξω ἐγώ ὁ ἴδιος τό προσωπικό πού θά ἐπάνδρωνε τό Κέντρο. Στή Μονή ἐγκαταστάθηκα στίς 27 Ὀκτωβρίου τοῦ 1971. Γιά τίς ἐργασίες στό Κέντρο προσέλαβα ἕνα συντηρητὴ χειρογράφων, ἕνα βιβλιοδέτη, ἕνα συντηρητὴ εἰκόνων, ἕνα φωτογράφο καί ἕνα φύλακα - κηπουρό τοῦ Κέντρου καί τῆς Μονῆς. Ἀφοῦ τοὺς ἔκαμα τά ἀπαραίτητα μαθήματα μέχρι τά τέλη τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1972, ἀπὸ τῆς 1ης Φεβρουαρίου τοῦ 1972 τό Κέντρο ἄρχισε τήν κανονικὴ λειτουργία του.

Στό Κέντρο λειτουργοῦσαν, χωρὶς κανένα πρόβλημα, τά πιό κάτω τμήματα: Τό Τμῆμα Συντήρησης χειρογράφων καί παλαιῶν ἐντύπων κειμένων, τό Τμῆμα Συντήρησης εἰκόνων, πλήρες Βιβλιοδετεῖο μέ Τμῆμα Συντήρησης παλαιῶν σταχώσεων χειρογράφων καί ἐντύπων κειμένων, πλήρες Φωτογραφεῖο καί Ἀρχεῖο Εἰκόνων καί Ἱερῶν Σκευῶν καί Ἀντικειμένων. Τό τελευταῖο τό διαχειριζόμουν ἀποκλειστικά ἐγώ.

Στή διάρκεια τῆς σύντομης λειτουργίας του συντηρήθηκαν δεκάδες εἰκόνες πού βρίσκονται τόσο στίς ἐλεύθερες περιοχές, ὅσο καί στά κατεχόμενα. Μεταξὺ τῶν εἰκόνων πού συντηρήθηκαν στό Κέντρο καί ἐπεστράφησαν στίς θέσεις τους καί παρέμειναν στά

κατεχόμενα είναι ή Παναγία τῆς Λύσης, ἔργο τοῦ IB' αἰῶνα, ή Παναγία τῆς Καντάρας, ἔργο τοῦ ID' αἰῶνα, ή Παναγία τοῦ Γερολάκκου, ἔργο τοῦ IST' αἰῶνα, ὁ Προφήτης Ἡλίας τοῦ Μαραθοβούνου, ἔργο τοῦ IST' αἰῶνα κ.ἄ. Στό Κέντρο συντηρήθηκε, ἐπίσης, ή ἀξιόλογη παλίμψηστη εἰκόνα τῆς Παναγίας τοῦ Παλιομετόχου (IB' καί IST' αἰῶνα), καί ἀρκετές εἰκόνες πού κοσμοῦν τό Βυζαντινό Μουσεῖο τοῦ Ἰδρύματος Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', τό Βυζαντινό Μουσεῖο τῆς Πάφου καί τό πρόσφατα ἐγκαινιασθέν εἰκονοσκευοφυλάκιο τῆς Μονῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, στό Ὅμοδος. Ἀπό πλευρᾶς χειρογράφων καί παλαιῶν ἐντύπων κειμένων συντηρήθηκαν χειρόγραφα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς, τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πάφου, παλαιά ἔντυπα κείμενα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Τμήματος Ἀρχαιοτήτων καί διάφορα ἔγγραφα τῆς πολύτιμης Ἑπτανησιακῆς συλλογῆς τοῦ μ. Εὐαγγέλου Π. Λουΐζου ἀπό τό Βαρῶσι.

Ὅσον ἀφορᾷ στό Ἀρχεῖο Εἰκόνων, Ἱερῶν Σκευῶν καί Ἀντικειμένων, κάθε Τρίτη καί Πέμπτη, μαζί μέ τό φωτογράφο τοῦ Κέντρου, ἐξωρμούσαμε στήν ὑπαιθρο γιά φωτογράφιση καί καταγραφή τῶν πιό πάνω ἀντικειμένων. Στό διάστημα τῶν τριῶν περιόδων ἐτῶν τῆς παρουσίας μου στό Κέντρο, φωτογραφήθηκαν καί καταγράφηκαν καί πέρασαν σέ δακτυλογραφημένα δελτάρια μέ τίς φωτογραφίες τους γύρω στίς δέκα χιλιάδες εἰκόνες, εὐαγγέλια, ἅγια ποτήρια, δισκάρια, θυμιατά, κανδηλές, παλιά ἔντυπα κείμενα καί ἄλλα πού ἐχρονολογοῦντο ἀπό τό 1100 μέχρι τό 1920. Ἐπειδή τό ὑλικό ἦταν πολύ, ὁ Μακαριώτατος γιά νά μέ διευκολύνει ἀνέθεσε καί σέ δακτυλογράφους τοῦ Προεδρικοῦ νά δακτυλογραφοῦν στά δελτάρια τίς σημειώσεις μου. Σημειώσεις καί δελτάρια κἀκαν ἀπό τούς πραξικοπηματίες κατά τήν ἐφοδό τους στό Προεδρικό Μέγαρο στίς 15 Ἰουλίου τοῦ 1974. Τό Ἀρχεῖο πού παρέμεινε στό Κέντρο εἶναι ἄγνωστο τί ἔχει ἀπογίνει. Γιατί κανένας δέν μπόρεσε ποτέ νά προσεγγίσει τή Μονή. Σάν λόγος ἀπαγόρευσης προβάλλεται σέ ὅλους, μάλιστα καί σέ ξένους Πρέσβεις, ὅτι ή Μονή βρίσκεται σέ αὐστηρή στρατιωτική ζώνη.

“Ένας άλλος τομέας πού ανάλαβε τό Κέντρο, μετά από σχετική απόφαση καί πάλιν τοῦ Μακαριωτάτου, ἦταν ἡ ἀντιγραφή ὅλων τῶν παλαιῶν εἰκόνων τῆς Ἀρχιεπισκοπικῆς Περιφέρειας. Σύμφωνα μέ τό σχέδιο τά πρωτότυπα ἔργα θά ἔμεναν στήν Ἀρχιεπισκοπή καί τά ἀντίγραφα θά ἐτοποθετοῦντο στή θέση τῶν πρωτοτύπων. Πρός τοῦτο μέ ἔφερε σέ ἐπαφή μέ κάποιον ἐλλαδίτη ὀνομαζόμενο Βαφόπουλο, πού ἔμενε μόνιμα στό Λίβανο. Δοκιμαστικά τοῦ ἐδόθησαν οἱ εἰκόνες τῆς Βαϊοφόρου τῆς ἐκκλησίας τῆς Χρυσολιωνίσσας καί μιά μικρή εἰκόνα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, πού ἀνῆκε στήν κοινότητα τοῦ ἁγίου Νικολάου Λευκονοίου. Ἀμφότερα τά πρωτότυπα αὐτή τήν στιγμή βρίσκονται στό Βυζαντινὸ Μουσεῖο τοῦ Ἰδρύματος Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου τοῦ Γ’ καί τά ἀντίγραφα στήν ἐκκλησία τῆς Χρυσολιωνίσσας καί στήν ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Νικολάου Λευκονοίου στά κατεχόμενα. Δυστυχῶς, καί τό νέο σχέδιο ἐναυάγησε, λόγω τοῦ πραξικοπήματος καί τῆς εἰσβολῆς.

Τό ἄνοιγμα τῆς Μονῆς καί ἡ ἐκεῖ παρουσία μου συνέπεσαν μέ τήν ἐκκλησιαστική κρίση καί τήν δράση τῆς ΕΟΚΑ Β’ ἐναντίον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ἡ ἐπανάνοξη τῆς Μονῆς ἐκίνησε τήν ὑποψία ὅτι ὁ Μακαριώτατος θά χρησιμοποιοῦσε τή Μονή σάν ὅπλαποθήκη καί σάν προπύργιο τῶν Μακαριακῶν στήν περιοχή. Τοῦτο μοῦ τό ἀποκάλυψε μετά τό πραξικόπημα καί τήν τουρκική εἰσβολή ὁ ὑπεύθυνος τῆς ΕΟΚΑ Β’ Τρεμετουσιᾶς, ὁ ὁποῖος μεταξύ ἄλλων μοῦ εἶπε, ὅτι ἔβαλαν ἄνθρωπο νά μέ παρακολουθεῖ καί σέ περίπτωση πού ἀλήθευαν οἱ πληροφορίες θά μέ ἔδιωχναν νύκτα ἀπό τό Μοναστήρι. Ἐν τῷ μεταξύ μέ τό ξέσπασμα καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς κρίσης δεχόμενι συνεχῶς ἐπισκέψεις ἀπό κληρικούς πού πρόσκειντο στοὺς τρεῖς Μητροπολίτες. Μεταξύ αὐτῶν πού μέ ἐπεσκέφθησαν ἦταν καί ὁ Χωρεπίσκοπος Ἀμαθοῦντος Καλλίνικος, ὁ ὁποῖος γιά τρεῖς περίπου ὥρες προσπαθοῦσε νά μέ πείσει γιά τήν ὀρθότητα τῶν κινήσεων τῶν τριῶν Μητροπολιτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Φεύγοντας ἀπογοητευμένος μοῦ εἶπε: «Λυποῦμαι, ἅγιε Ἀρχιμανδρίτα, ἀλλά εἶσαι κομματισμένος».

Ἡ 15η Ἰουλίου τοῦ 1974 ἦταν ἡ τελευταία μέρα λειτουργίας τοῦ Κέντρου. Οἱ τελευταῖοι ἐπισκέπτες τοῦ ἦταν οἱ ἔνοπλοι Ἑοκαθητατζήδες, πού στίς 16 Ἰουλίου 1974, γύρω στίς 4.30 τό πρωῒ, εἰσῆλθαν στή Μονή γιά ἔρευνες. Ὁ ἐπί κεφαλῆς τῆς ομάδος ἐρεύνησε ἐμένα προσωπικά καί μετά τό διαμέρισμά μου, τήν ἐκκλησία, τά ἐργαστήρια, τό φωτογραφεῖο καί τό ἀρχεῖο. Ἀπό τήν ἔρευνα δέν γλύτωσε οὔτε ἡ μικρή εἰκόνα τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, πού βρισκόταν στό μπροστινό μέρος τοῦ ντεποζίτου πάνω ἀπό τήν φουντάνα τοῦ ἁγιάσματος τοῦ ἁγίου. Μετά ἀπό μία σχετικά σύντομη ἀνάκριση καί ἀφοῦ δέν βρῆκαν τίποτε εἰς βάρος μου, ἀποχώρησαν ἀφήνοντάς με ἕνα ράκος, ψυχικά βαριά τραυματισμένο.

Ὅλη τήν περίοδο ἀπό τό πραξικόπημα μέχρι τήν τουρκική εἰσβολή, καί μέ ἐξαίρεση τήν 16η Ἰουλίου πού εἰσῆλθαν οἱ Ἑοκαθητατζήδες, ἡ κεντρική εἴσοδος τῆς Μονῆς δέν ἄνοιξε καθόλου. Οἱ κινήσεις καί τῶν πέντε ἀτόμων πού βρισκόμασταν στή Μονή περιοριζόντουσαν ἐντός τοῦ περιφραγμένου χώρου τῆς Μονῆς. Ἡ κεντρική θύρα τῆς Μονῆς ἄνοιξε τό Σάββατο 20 Ἰουλίου. Ἀπέναντι ἀπό τήν εἴσοδο, σέ ἀπόσταση ἑκατόν περίπου μέτρων, ὑπῆρχε καθ' ὅλο αὐτό τό διάστημα ἔνοπλος Ἑοκαθητατζής. Βγαίνοντας τόν καλημέρισα καί τοῦ εἶπα: «Τί θέλαμε νά κάμουμε τό πραξικόπημα, γιά νά φέρουμε τούς Τούρκους;» Ἡ ἀπάντησή στήν ἐρώτησή μου ἦταν: «Παρά Κύπρος κομμουνιστική, καλύτερα Κύπρος τουρκική». Ἀκούοντας αὐτή τήν φράση ἦλθε ἀμέσως στή σκέψη μου ἡ φράση: «Παρά παπική τιάρα, καλύτερα κόκκινο φέσι», πού ἐκστόμιζαν οἱ ὑπερπατριῶτες καί ὑπερορθόδοξοι τίς παραμονές τῆς ἄλωσης τῆς Κωνσταντινούπολης.

Ἐμεινα στή Μονή μέχρι τίς 14 Αὐγούστου τοῦ 1974, ὅτε καί διετάχθη ἡ ἐκκένωση τῆς Τρεμετουσιᾶς. Καθ' ὅλο αὐτό τό διάστημα, ἀπό τό πραξικόπημα μέχρι τήν εἰσβολή, δέν εἶχα τό ἀπαιτούμενο κουράγιο καί τήν ψυχική ἀντοχή νά ξανασχοληθῶ μέ τά θέματα αὐτά, γιατί γιά μένα ὅλα ἔληξαν στίς 15 Ἰουλίου τοῦ 1974.